

Essays

**OVER HET SCHULDIG VERZUIM INZAKE
LEVENSBSCHOUWELIJKE FORMING IN VLAANDEREN.
PLEIDOOI VOOR LEF IN HET ONDERWIJS**

Patrick Loobuyck

Stel je even voor...

Een samenleving wil politieke vorming organiseren in het onderwijs en vraagt aan de politieke partijen om die taak op zich te nemen. De socialistische partij organiseert een vak socialisme, de nationalistische een vak nationalisme, de christendemocratische een vak christendemocratie, etc. Deze en andere partijen mogen de leerinhoud van hun vak zelf bepalen, zelf de leerkrachten voordragen en de lessen controleren en inspecteren. De leerkrachten moeten aanhanger zijn van de politieke ideologie die ze geven en mogen niet neutraal zijn. Met andere woorden, een socialist of nationalist geeft niet alleen het vak socialisme of nationalisme, hij/zij verdedigt in het vak ook het socialisme of nationalisme als de juiste of meest aantrekkelijke politieke ideologie.

Ouders mogen, naar gelang de eigen politieke voorkeur en interesse, kiezen welk partijpolitek vak hun kind volgt. En leerlingen kunnen 12 jaar aan een stuk bijvoorbeeld enkel het vak socialisme of liberalisme volgen. Daarnaast is er geen enkele politieke vorming voorzien. Op school leren leerlingen dus alleen maar over politiek in een politiek gekleurd vak dat ingevuld en gegeven wordt door verdedigers van een welbepaalde partijpoliteke ideologie.

Zouden we dit een zinvolle manier van doen vinden? Nee.

Levensbeschouwelijk onderwijs in Vlaanderen

Nochtans is dit de manier waarop Vlaanderen levensbeschouwelijke vorming aanbiedt op school. De levensbeschouwingen zelf organiseren autonoom een eigen vak, geven het inhoud, dragen de leerkrachten met de juiste geloofsbrieven voor en inspecteren het vak volgens eigen inzicht en overtuiging. De moslimexecutieve is op die manier bevoegd voor het vak islam, de

bisschoppenconferentie richt het vak rooms-katholieke godsdienst in, de Unie Vrijzinnige Verenigingen/deMens.nu heeft het vak zedenleer onder haar hoede, enzovoort. De samenleving, de overheid noch de school hebben er zeggingskracht over.

Ouders zijn vrij om voor hun kind het vak te kiezen dat hen het meest aanspreekt. Dit kan door een vrije katholieke, joodse of Steinerschool te kiezen die dan respectievelijk rooms-katholieke godsdienst, jodendom en cultuurbeschouwing als verplicht vak aanbiedt. (Het vrij onderwijs heeft in Vlaanderen rond de 70% marktaandeel en 99% van het vrij onderwijs is katholiek.)

Ouders die voor een officiële school kiezen (d.i. Gemeenschapsonderwijs, provinciaal, stedelijk of gemeentelijk onderwijs) kunnen voor één van de erkende levensbeschouwingen kiezen. Dat zijn er zeven: katholiek, protestants, anglicaans, orthodox, islam, jodendom en vrijzinnig humanisme. Diegenen die zich niet in dit aanbod kunnen vinden, kunnen vrijstelling vragen. De ouders moeten dan zelf voor leer materiaal zorgen om de vrijgekomen tijd zinvol in te vullen.

Daarnaast is er geen enkele levensbeschouwelijke vorming voorzien op school. Leerlingen leren dus alleen maar over hun en andere levensbeschouwingen in een levensbeschouwelijk gekleurd vak dat gegeven wordt door iemand uit die welbepaalde levensbeschouwing.

Vinden we dit een zinvolle manier van doen?

Grondwetswijziging

De huidige organisatie van levensbeschouwelijke vakken is schatplichtig aan het schoolpact van 1958, maar is later ook grondwettelijk verankerd. Artikel 24 luidt: "De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer." Dit is er pas ingekomen in 1988, net voor de bevoegdheid onderwijs naar de gemeenschappen ging. De tekst is misplaatst. Een grondwet dient om een kader van grondrechten en staatskundige uitgangspunten te definiëren, niet om vakken in het onderwijs vast te leggen. Er staat in de grondwet daarom ook niets over biologie en wiskunde, zelfs niets over vakken Nederlands en Frans. Het grondwetsartikel is ook een bestuurlijke anomalie: Vlaanderen is autonoom bevoegd voor onderwijs, heeft een eigen minister en departement, eigen gemeenschapsonderwijs... maar kan geen beslissing nemen over de levensbeschouwelijke vakken want die zijn in de grondwet gebetonneerd. De passage moet geschrapt worden en kan wat mij betreft vervangen worden door: "Alle scholen erkend door de betreffende gemeenschap bieden, tot het einde van de leerplicht, onderricht aan in de mensenrechten, in de uitgangspunten van de Belgische liberale rechtsstaat en van het samenleven in diversiteit op basis van grondrechten, vrijheid, gelijkheid, wederkerigheid en solidariteit".

Anachronisme

Het huidige schoolpactsysteem verschijnt in onze gesecculariseerde, mentaal ontzuilde en levensbeschouwelijk diverse samenleving steeds meer als een anachronisme. Ouders kiezen niet meer voor een katholieke school omwille van levensbeschouwelijke redenen. De godsdienstlessen zitten er vol met gesecculariseerde en vaak levensbeschouwelijk onverschillige jongeren. De enige leerlingen die er nog echt aan geloof doen, zijn vaak moslim. In Antwerpen en Gent zijn er katholieke scholen met een grote meerderheid moslims. Alle leerlingen zijn er wel verplicht het vak rooms-katholieke godsdienst te volgen. In het lager onderwijs wordt dat tot hiertoe steeds door de onderwijzer(es) zelf gegeven. Hoewel het vak geen catechese meer is, moet de leerkracht wel gedoopt en gelovig zijn om over het christendom te kunnen 'getuigen'. In de feiten is dat laatste dode letter en dwingt het gesecculariseerde leerkrachten in een lastige positie. Dit kan opgelost worden door ook op de basisschool met aparte (gelovige) leerkrachten godsdienst te werken, zoals dat nu al gebeurt voor lichamelijke opvoeding en muzische vorming.

In het officieel onderwijs werkt men al met afzonderlijke leerkrachten levensbeschouwelijke vakken, maar stellen zich andere uitdagingen. Het vinden van goede leerkrachten en het maken van uurroosters bezorgen de school en inspecteurs vaak heuse kopzorgen. En is het wel gepast om de moslims bij de moslims, de vrijzinnigen bij de vrijzinnigen en die ene protestantse leerling bij zijn leerkracht afzonderlijk te zetten? Segregatie is niet de beste manier om aan interculturele vaardigheden, wederkerigheid en dialoog te werken. De levensbeschouwelijke instanties zijn zich daarvan bewust en engageren zich al enkele jaren om 6 uur per jaar met de verschillende levensbeschouwingen samen aan interlevensbeschouwelijke competenties te werken.

Principieel punt

Mijn principieel bezwaar tegen de huidige gang van zaken luidt echter als volgt. De samenleving organiseert en financiert onderwijs, handhaaft een leerplicht en schrijft eindtermen uit in het belang van onze kinderen en jongeren. Kinderen worden immers niet als vrije wezens geboren, maar worden door onderwijs en socialisatie vrij gemaakt. Onderwijs stelt mensen in staat zich te informeren en te ontwikkelen op een manier die hen het meest redelijk, zinvol en waardevol lijkt. Onderwijs heeft ook als taak om uit te leggen dat we niet alleen zijn op deze wereld en er daarom minimale maar essentiële afspraken gemaakt moeten worden die het samenleven met anderen mogelijk maken. Deze afspraken zijn gebaseerd op de

wederkerigheidsgedachte dat iedereen zoveel mogelijk als vrij en gelijk individu behandeld en gerespecteerd wil worden.

Concreet betekent dit dat het onderwijs de voorlopig beste kennis over de mens, de (leef)wereld en het samenleven aanreikt én de menselijke capaciteit ontwikkelt om zelf na te denken. Jonge mensen dergelijk onderwijs onthouden is naar het woord van John Stuart Mill een morele misdaad. De vrijheid van niet goed geïnformeerde mensen is immers een valse vrijheid en een vrijheid zonder mogelijkheid tot zelfreflectie en het kunnen overwegen van alternatieven is leeg.

In dat opzicht is het nalatig van de overheid dat ze wel eindtermen aardrijkskunde, biologie, wiskunde en Frans formuleert, maar geen eindtermen voor levensbeschouwelijke en democratische geletterdheid, ethiek en filosofie. Hierdoor is het geïnformeerd, vrij en kritisch nadenken over de eigen en andere levensbeschouwingen en de plaats van levensbeschouwelijke diversiteit in een democratische rechtsstaat niet voor *alle* leerlingen in onze samenleving gegarandeerd. Moslims bijvoorbeeld krijgen in hun islamles enkel een binnenperspectief aangeleerd. De kans bestaat dat ze in hun hele schoolcarrière nooit eens worden gestimuleerd om het kritische buitenperspectief in te nemen en hun levensbeschouwing ook eens in verband te brengen met wetenschap, democratie en historische kritiek. Kinderen van Jehova's getuigen vragen vaak vrijstelling en lezen twaalf jaar twee uur per week de Wachttorens die ze van thuis meekrijgen. Dat dit de enige levensbeschouwelijke vorming is die deze kinderen meekrijgen, schendt hun rechten. Het onderwijs moet jongeren informeren en in staat stellen om op een reflexieve en redelijke manier hun leven op levensbeschouwelijk vlak vorm te geven. Scholen hebben niet als eerste taak om goede katholieken, vrijzinnigen, Jehova's getuigen of moslims te vormen. Onderwijs dient om de ramen en deuren eens open te zetten en nieuwe zuurstof toe te laten in het hoofd van jonge mensen om zo ook de eigen opvoeding wat in perspectief te krijgen. De huidige terughoudendheid van de overheid en het onderwijs op dit punt is misplaatst.

LEF

Sinds 2009 pleit ik daarom voor de invoering van een onafhankelijk, algemeen vormend vak over Levensbeschouwing, Ethiek & burgerschap en Filosofie (LEF) in alle jaren en netten van het leerplichtonderwijs. LEF is vernieuwend omdat het de invulling van en de bevoegdheid over de levensbeschouwelijke, morele en filosofische vorming op school niet langer zonder meer aan de levensbeschouwingen zelf overlaat. LEF breekt met deze traditie en vertrekt vanuit de idee dat het een kerntaak van de overheid is om eindtermen te formuleren inzake levensbeschouwelijke, morele, filosofische en democratische vorming. Net zoals voor andere vakken komt het ook de overheid toe om erop toe te zien dat

elke school deze eindtermen realiseert.

LEF heeft als doel om de levensbeschouwelijke, en dus cultureel-maatschappelijke geletterdheid en gevoeligheid bij jongeren bij te werken en om de hiaten inzake burgerschapseducatie, morele vorming, oefening in dialoog en kritisch denken, democratie en mensenrechten, inleving en wederkerigheid, filosofie en filosoferen in het onderwijs in Vlaanderen op te vullen. LEF heeft niet de bedoeling om geloof of atheïsme, of een conservatieve of progressieve moraal te promoten. Het wil leerlingen vormen en kritisch geïnformeerd leren nadenken over de eigen en andere levensbeschouwelijke en morele posities, en over de basisbeginselen van het samenleven in diversiteit. De LEF-examenvraag kan dus niet zijn: ben jij voor of tegen abortus, euthanasie of een hoofddoekenverbod bij ambtenaren. De vraag kan wel zijn: waarom zijn voorbehoedsmiddelen volgens het Vaticaan zondig? Waarom bepleiten vrijzinnigen een liberale euthanasiewet? Om welke reden zijn moslims voor onverdoofd slachten? Enzovoort.

LEF druist ook niet in tegen de godsdienstvrijheid, wel integendeel. Kennis over levensbeschouwingen en jongeren kritisch-filosofisch leren denken over morele, politieke en levensbeschouwelijke thema's zijn net noodzakelijke voorwaarden om de godsdienst- en gewetensvrijheid van jongeren te garanderen. In het huidige schoolpactsysteem blijven de leerlingen die het meest nood hebben aan een degelijke, kritisch geïnformeerde levensbeschouwelijke vorming nu in de kou staan. Dat is unfair en daar zijn we ook als samenleving niet bij gebaat.

Een must

Sommigen zullen bij het lezen van het LEF-voorstel opmerken dat een aantal zaken al gebeuren. LEF regulariseert inderdaad deels wat in een aantal levensbeschouwelijke vakken al aan bod komt – al dan niet met de expliciete steun van het leerplan of de inspectie.

Er zijn echter drie belangrijke verschillen. De leerinhoud wordt niet meer vanuit een bepaalde levensbeschouwing georganiseerd en gegeven. Leerlingen worden ook niet langer in een bepaald zingevingsverhaal meegenomen. De idee dat er één levensbeschouwing als ultieme toetssteen wordt ingezet vervalt. De didactische en inhoudelijke expertise van de leerkracht staat voorop, niet de levensbeschouwelijke affiliatie.

Ten tweede worden in het officieel onderwijs de leerlingen voor deze leerinhouden niet meer afzonderlijk gezet per levensbeschouwing. LEF gaat in tegen levensbeschouwelijke segregatie. Of en op welke manier het officieel onderwijs naast LEF ook de aparte, geëngageerde levensbeschouwelijke vakken nog moet aanbieden, is een afzonderlijk debat. Gelet op de godsdienstvrijheid kunnen ze alvast hoogstens facultatief aangeboden worden, voor de ouders en leerlingen die dat wensen. Het vrij onderwijs blijft vrij om, indien het dat wenst,

naast LEF een levensbeschouwelijk geëngageerd vak in het curriculum op te nemen.

Ten derde wordt de leerinhoud nu *voor iedereen* verzekerd, wat ook de levensbeschouwelijke achtergrond is van de leerling: moslim, evangelische of gesecculariseerde christen, Jehova's getuige, vrijzinnige, et cetera. Er is in het geval van LEF ook geen mogelijkheid tot vrijstelling. LEF komt immers tegemoet aan de algemene plicht van het onderwijs om jongeren degelijk te informeren, kritisch-reflectief te vormen en genuanceerd met onderwerpen te leren omgaan. Als we het erover eens zijn dat persoonsvorming en leren samenleven belangrijke kerntaken van onderwijs zijn, dan heeft LEF daarin een plaats.